

Нов български университет  
Департамент „Археология“

---

Петранка Неделчева

Каменни колекции от праисторическото селище Микро Вуни, о.  
Самотраки, Гърция в контекста на каменните ансамбли от Северноегейския  
ареал

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация

За присъждане на образователна и научна степен доктор

Научен Ръководител: проф.д-р Свенд Ханзен

Рецензенти:

Чл. кор. проф. Хенриета Годорова, д.н.

Проф. Иван Гацов, д.н.

---

София 2013

Дисертационният труд „Каменни колекции от праисторическото селище Микро Вуни, о. Самотраки, Гърция в контекста на каменните ансамбли от Северноегейския ареал” съдържа 254 страници, в това число 12 табла с фотографии, 2 карти и 27 таблици илюстративен материал.

Трудът се състои от следните глави: 1. Въведение, 2. Природни ресурси и археологически контекст, 3. Състояние на проучванията, 4. Цели и задачи, 5. Хронологически граници на изследването, 6. Методи на изследване, 7. Къснонеолитни и раннобронзови каменни ансамбли от ареала на северна Егея, 8. Къснохалколитни и ранно бронзови каменни ансамбли от ареала на Западна Анатолия, 9. Заключение.

Докторантката Петранка Неделчева работи като асистент по дисциплината - археология - към департамент «Археология» на Нов български университет.

Петранка Неделчева е била докторантка в същия департамент, когато е извършвала изследванията си по нейната дисертация на територията на Гърция и Турция.

Дисертацията е била представена за обсъждане на департаментен съвет към НБУ на 28.08.2012г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 14.06.2013г. на открито заседание пред научно жури, назначено от Ректора на Нов български университет.

**14.06.2013г., 11.20 ч., зала 301, 2 корпус в Нов български университет.**

Авторефератът е публикуван в сайта на Нов български университет

## **Увод**

Представеният труд “ Каменни колекции от праисторическото селище Микро Вуни, о. Самотраки, Гърция в контекста на каменните ансамбли от Северноегейския ареал” е опит да се запълни празнината, която по обективни причини съществува в изворите относно каменните ансамбли през периода на раннобронзовата епоха 4500-3200BC и късния неолит 3200-2300BC на територията на Северна Егея.

Досега такъв род надрегионални изследвания не са провеждани за разглежданата територия и период – 5-3 хил. пр.Хр. Това обстоятелство прави изследването особено трудно защото до днес и въпросните каменни ансамбли също така не са били надрегионално изследвани и сравнявани.

Единствено, благодарение на предоставения ми достъп до значително количество непубликувани материали от разглежданите обекти, се откри възможността да бъдат извършени подобни надрегионални изследвания.

Това е основната проблематика, над която работя през последните близо 10 години. В тази връзка следва да се отбележи, че в дисертационния труд са включени резултати от изследвани от мен кремъчни ансамбли от Гърция и от Северозападна Турция.

## **Глава 1. Въведение.**

В тази глава е обосновавана необходимостта от проучването на къснонеолитните и раннобронзови каменни ансамбли от днешната територия на Северна Егея, като се акцентира основно върху материалите от Микро Вуни, остров Самотраки, Гърция, Троя –I-VI, обект Йени Бадембли, остров Гогчада, неолитни и халколитни селища Актопрокълк и Барчин, Бурса регион, раннобронзово селище Кюлоба, Йенишехир регион, Северозападна Турция.

Що се отнася до основните въпроси на изследване в тази дисертация, то те могат да бъдат най-общо формулирани като:

1. Кои са основните техники на продукция на каменните сечива?
2. Кои са основни типове каменни сечива и ареали на разпространение през съответните периоди?
3. Какви са основните характеристики на каменните индустрии през късния неолит и ранния бронз в ареала на Северна Егея и Северозападна Анатолия ?
4. Какви системи на снабдяване и обмен са функционирали през споменатите периоди и ареали и до каква степен различните видове суровини са влияели върху технологическите характеристики на продукцията на каменни сечива?

## **Глава 2. Природни ресурси и археологически контекст.**

В тази част са разгледани физикогеографските характеристики, геологията и хидрологията на изследвания регион. Независимо от съвременните политически граници в дисертацията са обособени три ареала на изследване: северноегейски, районите южно и западно от Мраморно море и Северозападна Анатолия.

## Kapra 1



## Kapra 2



### **Глава 3. Състояние на проучванията.**

В тази глава се прави кратък преглед на историята на изследване в областта на каменната технология, като се набляга на факта, че нивото на проучване е все още недостатъчно, а самите изследвания имат сравнително кратка история.

Заедно с това са представени основните проблеми, свързани с изследването на каменните ансамбли в Северна Егея и Северозападна Анатолия, които са практически един от най-слабо разработените в литературата по въпроса.

Също така слабата база за сравнение остава все още основната пречка за изследването на праисторическата каменна технология.

Трябва да се отбележи, че недостатъчната степен на интердисциплинарните изследвания е била и си остава един значителен проблем при опитите за получаване на повече или по-малко реална информация за каменните ансамбли от територията и периодите на проучване.

### **Глава 4. Цели и задачи**

Основните цели на настоящата дисертация са обособяване на отделните производствени цикли, както и установяване наличието и степента на развитие на възможните специализирани дейности.

Друга цел е създаването на съответната база от данни за каменните артефакти от анализирания ансамбли, която да бъде използвана и в бъдещите изследвания върху праисторическите каменни технологии.

Целта е на базата на получените резултати върху каменната технология да се извлече и представи информация, свързана с процесите на културно развитие на праисторическото население в изследваната територия през 5 – 3 хил.пр.Хр.

Анализиране на системите на снабдяване с каменни суровини и обмен през 5 – 3 хил.пр.Хр.

Проследяване пространствената дистрибуция на някои типове оръдия, като сечива със зъбчат ретуш и пластини със бифациален ретуш от табуларен кремък.

## Глава 5. Хронологически границина изследването

Тук трябва да се отбележи, че липсата на унифицирана терминология относно хронологията на късната праистория в Северна Егея и Северозападна Анатолия създава редица проблеми при проучването им.

В Гърция се е наложила употребата на термина „финален неолит“, когато става дума за изследванията на периода преди началото на бронзовата епоха в ареала на Северна Егея.

Археологически фази за Гърция	години пр.Хр.
Ранен неолит	6700/6500-5800/5600
Среден неолит	5800/5600-5400/5300
Късен неолит	5400/5300-4700/4500
Финален неолит (Халколит, КН II)	4700/4500-3300/3100
Ранна бронзова епоха	3300/3100-2300/2200
(Средна бронзова епоха)	2300/2200-1700/1500
Късна бронзова епоха	1700/1500-1100

По : Stelios Andreou, Michael Fotiadis and Kostas Kotsakis. 1996, Review of Aegean Prehistory V: The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece, American Journal of Archaeology, Vol. 100, No. 3 (Jul., 1996), p. 538



В настоящия труд терминът „финален неолит“ се употребява поради това, че централно място в изследването са каменните ансамбли от Микро Вуни, остров Самотраки, Гърция.

По отношение на праисторически обекти от Северозападна Турция, предмет на това изследване, се използва термина халколит.

## **Глава 6. Методи на изследване**

В тази глава се представят основните принципи на технологичния и типологичния анализ, като са взети под внимание и съответните обособени типове каменни суровини, които са били използвани за продукцията на камунни сечива в съответните ансамбли.

Технологичният анализ е свързан с изследването на основните техники на отделяне на пластини и отломъци, взаимовръзката между обособените основни технологически категории, честотата на поява на артефактите от тези категории в светлината на разграничените типове суровини, обособяване на основните технологически характеристики на каменните ансамбли.

В рамките на приложение на типологическия анализ бяха изготвени и съответните типологически списъци. Последните съдържат основните типове ретуширани оръдия, които са характерни за даден район и период и в този смисъл имат ограничено приложение. На тази база е направен опит да се разграничат над-регионалните типове ретуширани оръдия и да се проследи тяхното разпространение в диахронен и синхронен аспект.

По отношение на халколита от Северозападна Анатолия това са молиевидни ядра, плоски полукръгли и кръгли стъргалки, микролити, характерни перфоратори и свредели. Техниките на отделяне са свързани с използването на натиск, посредник и много рядко директен удар с твърда чукалка.

Системата на снабдяване със суровини включва използване на кремък с локален произход и добри цепителни свойства. Малкото количество артефакти от обсидиан отразяват функционирането на система за снабдяване от далечна дистанция.

За разлика от ансамблите от бронзовата епоха, в селищата от халколита, предмет на това изследване се откриват обсидианови ядра, които са били експлоатирани на място. Тези ядра са част от системата на снабдяване на средна и далечна дистанция.

Липсата сред изследваните артефакти от обсидиан на отломъци и фрагменти предполага, че тези ядра са били транспортирани до обектите по всяка вероятност вече подготвени за експлоатация. Последната се е извършвала в района на селищата.

По отношение на раннобронзовата епоха специално място в дисертационния труд е акцентирано върху системата на снабдяване със суровини, която е била базирана на използването на три типа суровини.

Първата е представена основно от суровини с локален произход. Същевременно като импортни могат да се разглеждат отделни артефакти от табуларен кремък, както и от обсидиан.

Тук от съществена важност е използване на резултатите от интердисциплинните изследвания, получени при работата и на други специалисти.

По този начин са разграничени пътищата за снабдяване със обсидиан за ансамблите от бронзовата епоха в Троя, като са посочени местонаходищата от тази суровина през отделните периоди на функционирането на селищата.

По отношение на изследваните каменни ансамбли основната суровина са силикати с локален произход. Това от своя страна има значение за използването на техники с твърда чукалка и не прилагане на натисковата техника.

В резултат от това повече от 95% от изследваните ансамбли се състоят от отломъци, фрагменти, единични екземпляри от нерегулярни пластини.

Следователно, използването на нискокачествена суровина заедно с по-ниското технологично ниво на продукция през бронзовата епоха предполага, че като цяло каменната технология е била ориентирана към получаване на отломъци.

Артефактите от обсидиан и табуларен кремък отразяват функциониране на системи за снабдяване и обмен на средна и далечна дистанция. В това отношение разпространението на сечивата с бифациален зъбчат ретуш от табуларен кремък и оръдията от отломъци и пластини със зъбчат ретуш позволяват тези типове да бъде разглеждани като над - регионални.

В раннобронзовите ансамбли артефактите от обсидиан са регистрирани в много малко количество под форма на екземпляри от пластини и ретуширани оръдия, докато ядрата от обсидиан липсват. Намерените пластини от обсидиан предполагат използване на техника за отделяне с натиск.

Липсата на ядра от обсидиан обаче, както и на съответните продукти, свързани с подготовката на ядрата и начините на редуция, предполага, че готовите пластини са били донасяни в находищата, а не ядрата. Последните са били експлоатирани извън ареалите на изследваните обекти. В селищата част от вече донесените пластини са били модифицирани с помощта на ретуш.

Следователно по отношение на каменните ансамбли се повтаря една и съща схема на снабдяване. Основно това е била система за снабдяване с локални суровини, които са изобилствали в ареала, непосредствено около обекта.

На практика през раннобронзовата епоха в територията на проучване са били използвани различни видове повече или по-малко локални нискокачествени по отношение на експлоатацията на ядрата, суровини. Това от своя страна е имало определено значение върху технологическия профил на каменните ансамбли.

На този етап от изследване може да се предполага, че е съществувало определено ниво на връзка между тип на суровината, технологически прийоми, форма и функция. Това би могло да се разглежда като своеобразен функционален „отговор” спрямо обкръжаващата среда и спрямо съответните нужди на населението.

Последна, но не и по важност е системата със снабдяване със сечива от табуларен кремък. Този вид кремък не е регистриран в районите около изследваните досега обекти и със сигурност няма локален произход. Тези сечива са били донасяни също в съответните селища и тези оръдия са част от системите на снабдяване и не случайно те са регистрирани в редица ансамбли през цялата бронзова епохата.

## **Глава 7. Късно неолитни и раннобронзови каменни ансамбли от ареала на Северна Егея.**

По отношение на ансамблите от Микро Вуни, остров Самотраки, Гърция се доказва наличието на използване на местни суровини, технологията основана на получаването на отломъци, използване на техника на директен удар с твърда чукалка.

Типологическият списък се изчерпва предимно с оръдия на отломъци – стъргалки, перфоратори, отломъци с ретуш, сегменти. В ансамблите от бронзовата епоха се срещат споменатите оръдия със зъбчат ретуш, трапеци и върхове на стрели;

## **Глава 8. Късно халколитни и ранно бронзови каменни ансамбли от ареала на Западна Анатолия.**

В тази глава са разгледани технологическите и типологически характеристики на каменните ансамбли от основни неолитни и халколитни обекти в Северозападна Анатолия като Актопракълк и Барчин, Бурса регион и ансамбли от раннобронзово селище Кюлоба, Енишехир регион.

Лансирана е тезата, че неолитните и халколитни каменни ансамбли от района южно от Мраморно море са част от технологията за получаване на пластини и пластинки от конусовидни и молиевидни ядра, които се появяват заедно специфични типологически ансамбли, датирани от началото на 7 до 5 хил.пр.Хр..

В последните две глави от дисертацията, които третират каменните ансамбли от днешните територии на Гърция и Турция е използван технико-типологичния анализ заедно със съответните статистически методи за обработка на масов материал.

Всеки отделен артефакт от обособените и анализирани технологични категории: ядра, отломъци с кора и характерни отломъци, пластини, отломъци, фрагменти и люспи, ретуширани оръдия, е представен в база данни със съответните атрибути и белези, свързани с технологията на добиване на полуфабрикати, дебитаж, типологически

характеристики на ретушираните оръдия, количествени данни, петрографски характеристики, обособени в съответните видове проби.

По този начин е създадена значителна по обем база от данни, която е първата по рода си за територията и периода на изследване.

## **Глава 9. Заключение.**

По отношение ансамблите от Микро Вуни се доказва използването на местни суровини и през двата периода на изследване – късен неолит и ранен бронз.

През разглежданите периоди каменните ансамбли се характеризират с преобладаване на отломъци, оръдия от отломъци. Регистрираните разлики в типологията на сечивата могат да се открият в появата на оръдя със зъбчат ретуш през раннобронзовата епоха.

В заключението са представени, също така и основните изводи по отношение на каменните ансамбли от периода на 5-3 хил.пр.Хр на територията на Северозападна Анатолия.

В областта на каменната технология се установява липса на континуитет между неолитните, халколитни и раннобронзови каменни ансамбли в спомената територия..

Каменните ансамбли от халколита от територията на Северозападна Анатолия се характеризират с определени паралели в техниката и типологията, които се изразяват в:

- техника на експлоатация на конусовидни ядра, чиито краен етап на редукция са молиевидните екземпляри за пластинки;

- наличие на специфична технология, чиито основни маркери са молиевидните ядра, полукръглите и кръгли стъргалки, макростъргалките, пробоите и свределите, трапеци;

- тази, технология показва голям консерватизъм в развитието си и на практика е непроменена в продължение на повече от хиляда години.

По отношение на раннобронзовата епоха се установява на наличието на надрегионални типове каменни сечива – оръдията със зъбчат ретуш и сечива от табуларен кремък. Тези два типа оръдия са характерни за целия период на бронзовата епоха в спомената територия.

Акцентирано е върху технологическите разлики между каменните ансамбли от раннобронзовата епоха от Кюлуоба и тези от Северна Егея и ареала южно от Мраморно море.

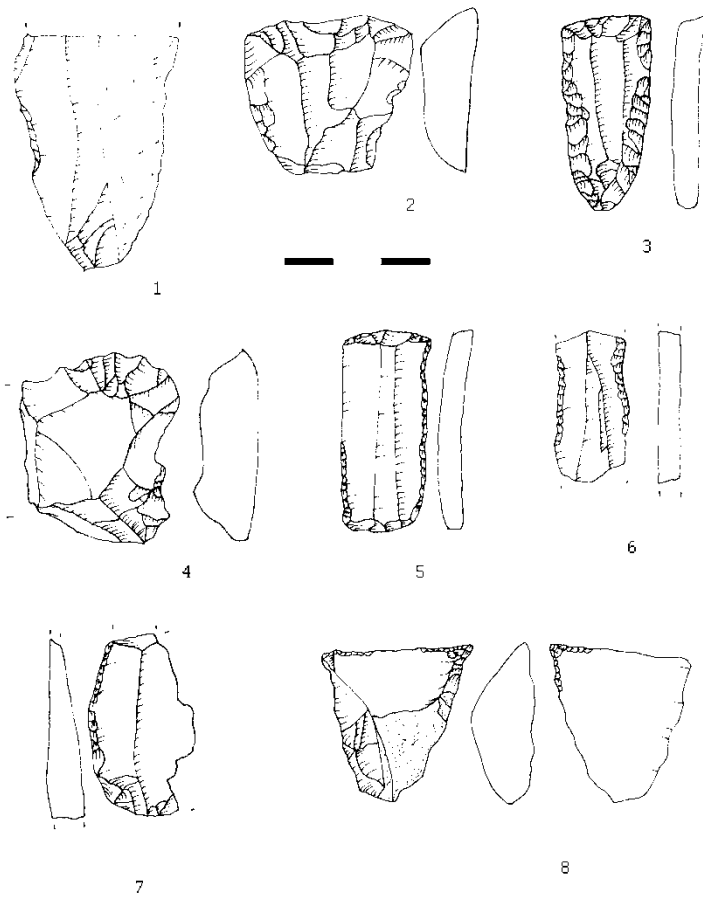


Fig. 18

Йени Бадембли, остров Гогчада

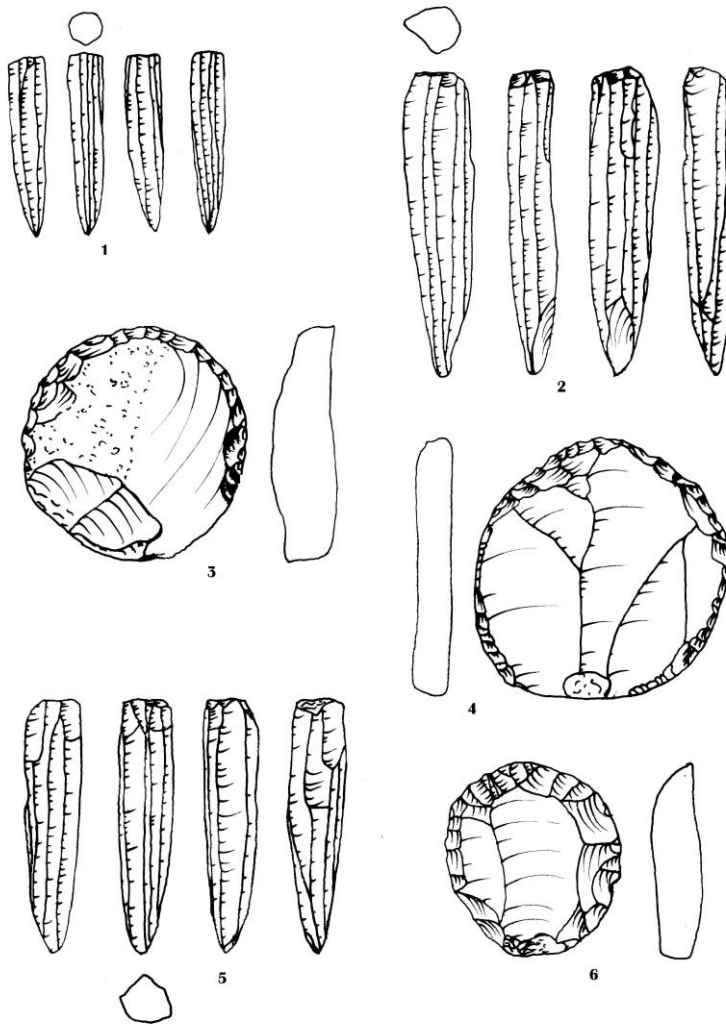


Fig.1 (Scale 1:1)

1 - Пірінар, фаза VI; 2, 3 – Ваґын Нөүк, неолит; 5, 6- Актораклік, халколит;



## Справка за приносите

На практика това е първият опит за сравнителен анализ на каменните артефакти от края на неолита и раннобронзовата епоха в ареала на Северна Егея и Северозападна Анатолия, които в голямата си част са непубликувани.

За първи път е направен опит да се хвърли светлина върху една слабо документирана от гледна точка на каменната технология, страна от късната праистория в тези райони периода 5-3 хил.пр.Хр.

Резултатите от приложение на технико-типологичния анализ на каменните ансамбли, паралелно с изследванията на системите на снабдяване и обмен, дават възможност да се хвърли светлина върху функционирането на производствената верига за отделните периоди и ареали, които са предмет на дисертационния труд.

По този начин е получена информация за целия процес: от добиването и снабдяване със суровини, организиране на продукцията за получаване на полуфабрикати, производството на ретуширани оръдия и тяхното използване до етапа на излизане от им от културно обръщение.

Резултатите от тези анализи на каменните ансамбли са съпоставени с получените такива от геологическите изследвания - изследванията върху произхода на обсидиана в Троя.

Дисертационният труд на Петранка Неделчева е практически първи опит за сравнително изследване на практически непубликувани каменни ансамбли от 5 до 3 хил. пр.Хр. в ареала на Северна Егея и Северозападна Анатолия.

Всичко това представлява определен принос в разработването на подобна тематика и един първоначален етап по пътя на по-нататъшното разработване проблемите на каменните ансамбли в тази територия през периода 5-3 хил.пр.Хр.

По този начин резултатите от обработката на един информационен масив, който съдържа планиграфска информация, качествените и количествени атрибути на каменните артефакти, могат да бъде използван в бъдещи изследвания и от други специалисти.

Представената графичната документация, както и представянето в графичен вид на резултатите от приложението на количествените методи, могат да служат до голяма степен и като модел при следващи изследвания..

За първи път в литературата по въпроса са вкарани в научно обръщение значителен брой каменни ансамбли от неолита, халколита и ранната бронзова епоха, като резултатите от тези изследвания са залегнали в крайните изводи на дисертацията.

Всичко това улеснява навлизането в една проблематика, която доскоро бе тъмно петно в изследването на праисторията на споменатите райони и особено от ранната бронзова епоха.

**Публикации по темата**

**Латиница:**

**Gatsov, I. and Nedelcheva, P. 2007. Chipped stone assemblages from Menteşe and the problem of earliest occupation of South Marmara region.** In : J.K.Kozlowski, M.Nowak, (Eds.), Mesolithic/Neolithic interactions in the Balkans and in the Middle Danube Basin, Krakow, BAR, International Series 1726, 7-20.

**Gatsov, I. and Nedelcheva P. 2008. Some observations about the chipped stone artifacts from Early Bronze Age II - Settlement at Küllüoba, EŞkisehir region, northwestern Anatolia. Acta Musei Varnaensis VI.** Studia in memoriam Ivani Ivanov. The Varna Eneolithic necropolis and problems of prehistory in Southeast Europe, 207-212.

**Hüryılmaz, H., I. Gatsov, P. Nedelcheva. 2009. The Early Bronze Age Lithic Industry in Yenibademli Höyük (Gökçeada/Imbros),** Studia Troica, 18, 229-236.

**Gatsov, I. and Nedelcheva P. 2009. Lithic production of the Earliest Neolithic in the present day Bulgarian land. In: I. Gatsov I. and Ya. Boyadzhiev (Eds.). The first Neolithic Sites in Central /South - East-European Transect, volume I, Early Neolithic sites on the territory of Bulgaria.** BAR, International series 2048, 45-55.

**Gatsov, I., Nedelcheva, P., Özbal, R and Gerritsen, F. 2009. Prehistoric Barcin Höyük: 2007. Excavations and chipped stone artifact analysis.** In: (F. Draşovcan, D.L.Ciobotaru and M. Madison, eds.).Ten years after: The Neolithic of the Balkans. As uncovered by the last decade of research. Timişoara Symposium, 35-48.

**Gatsov, I. and Nedelcheva P. 2011. Neolithic chipped stone assemblages in northwestern Anatolia.** Eurasian Prehistory, vol. 8, no.1-2, 89-96

**Efe, T., Gatsov, I. and Nedelcheva, P. 2012. Keçiçayır - A Neolithic Settlement near Seyitgazi, Eskişehir.** In: Başgelen N., Kuniholm P., Özdoğan M. (Eds.) The Neolithic in Turkey, Western Turkey – Vol.4, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları

**Ivan Gatsov, Marvin Kay and Petranka Nedelcheva. 2012. Lithic Assemblages from the Prehistoric Settlement at Barcin Höyük. Northwestern Anatolia. New Results.** Eur asian Pre his tory, 9 (1–2): 125–133.

**Gatsov, I. and Nedelcheva, P. In print. Obsidian artefacts in the prehistoric assemblages in Marmara region. Obsidian in the Mediterranean** Conference Danish Institute at Athens 2009. 6 pages.

**Gatsov, I. and Nedelcheva, P. In print. Early Bronze Age Lithic Assemblages from Troia.** Papers of the EBA Troy International Conference, Tübingen, 8-10.05.2009. Chronology, Cultural Development, and Interregional Contacts.

**Gatsov, I. and Nedelcheva, P. Lithic artefacts from the Neolithic period in NW Anatolia. Last results. In print** in: International Archaeological Research in Western Central Anatolia. Papers given in The IIIrd Kütahya Symposium of Archaeology 2010.

**Кирилица:**

**Атанасов, Б., Гацов, И., Гюрова, М., Неделчева, П. ( под печат) Кремъчни артефакти от селището от късната бронзова епоха на големия Остров в Дуракулашкото езеро, Североизточна България. Състояние на проучванията.** Годишник на Департамент Археология

**Гацов, И., Неделчева, Праисторическо селище Барчин, Бурса, СЗ Анатолия, Република Турция. 2009 П.В:** Юбилеен сборник в чест на 70 годишнината на Маргарита Ваклинова, 1-5.